

**BAŞKANLIK SİSTEMİ UYGULAMALARI: ABD, VENEZUELA, MEKSİKA,
BREZİLYA, ARJANTİN**

Ali Fuat GÖKÇE*

Öz

Başkanlık sistemi, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerinde uygulanan bir hükümet sistemidir. Başkanlık sisteminin dinamiklerinin birbirleriyle olan ilişkisi her ülkede farklı şekillerde düzenlenmiştir. Başkanlık sisteminin dinamiklerinin uygulaması ile ülkelerin demokratik değerleri arasında ilişki bulunmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle başkanlık sisteminin dinamiklerinin birbirleriyle olan ilişkisi açıklanmış ve daha sonra ülkelerin demokratik ölçütler çerçevesinde aldığı değerlerle karşılaştırması yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Başkanlık sistemi, Demokratik ölçütler, Amerika Birleşik Devletleri, Latin Amerika Ülkeleri

**PRESIDENTIAL SYSTEM APPLICATIONS: UNITED STATES, VENEZUELA,
MEXICO, BRAZIL, ARGENTINA**

Abstract

Presidential system is a government system where applied first United States and the other countries of Latin America. The relationship with each other of the Presidential system's dynamics set out different in each country. There are relation with application of the presidential system's dynamics and democratic values of countries. In this study, first of all, the relationship with each other of the Presidential system's dynamics clarified and afterwards the comparison was made with values of countries within the framework of democratic criteria.

Key Words: Presidential system, Democratic criteria, United States, Latin American Countries

* Dr. Ali Fuat GÖKÇE, afgscem@gmail.com

1. GİRİŞ

Hükümet sistemleri, Eski Yunan devletlerinden itibaren ele alınan ve incelenen konuların arasındadır. Aristo hükümet sistemlerini sınıflandırırken, nicelik ve nitelik ölçütlerini bir arada kullanmış ve nicelik ölçütü olarak devleti bir kişi, bir azınlık veya çoğunluğun yöneteceğini, nitelik ölçütü olarak ise yönetimlerin iyi ya da adil olmasını ele almıştır. Aristo, M.Ö. 4. yüzyılda Yunan devletleri üzerinde yaptığı inceleme sonrasında; tirani, oligarşi, demokrasi, monarşi, aristokrasi ve cumhuriyet (politia- halk çoğunluğu) olmak üzere altı çeşit hükümet sistemi belirlemiştir (Göze, 2007:45-49; Heywood, 2007: 35). Montesquieu ise monarşi, cumhuriyet ve despotluk şeklinde hükümet sistemlerinde ayrıma gitmiştir (Göze, 2007: 180).

Hükümet sistemlerinin sınıflandırılmasında; yöneten ve yönetilen ilişkisi, yönetimin yapısı, egemenliğin kullanılma biçimi veya kuvvetler arasındaki ilişki gibi ölçütler kullanılmaktadır. Egemenlik kullanılma biçimine göre, halktır veya değildir. Egemenliğin halkta olmadığı sistemleri, monolitik (tekçi) ve oligarşik sistemler olarak ayırmak mümkündür (Buran, 2009: 71).

Egemenliğin halkta olduğu hükümet sistemleri arasında olan “Başkanlık” sistemi, Türkiye’de bazı dönemlerde gündeme getirilerek mevcut parlamenter sisteme alternatif olarak sunulmaktadır.

Başkanlık sisteminin dinamiklerinin birbirleriyle olan ilişkisinin farklı ülke uygulamaları incelenerek ortaya çıkarılması, sistemi uygulayan ülkelerin demokratik yapısı hakkında bilgi verecektir.

Bu çalışmanın amacı; başkanlık sisteminin dinamiklerini ortaya koyarak, sistemin işleyişi ve birbirleriyle olan ilişkilerinin açıklamak, ülkelerin demokratik ölçütler çerçevesinde aldığı değerlerle karşılaştırma yapmaktır. Bu maksatla; sistemin çıkış merkezi olan Amerika Birleşik Devletleri ile uygulamanın başat ülkeleri olan Arjantin, Meksika, Brezilya ve Venezuela çalışma kapsamında incelenmiştir.

2. BAŞKANLIK SİSTEMİ

Egemenliğin halkta olduğu hükümet sistemleri arasında yer alan ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin en keskin bir şekilde uygulaması olan başkanlık sistemi, 1787 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasası’nın kabul edilmesi ile siyasi tarih sahnesine çıkmıştır (Kuzu, 2005: 167). Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanlık sisteminin uygulamasındaki temel

düşünce; Avrupa mutlakiyet yönetimlerinde toplanan aşırı güç ve gücün kullanılmasında ortaya çıkacak zor kullanmanın önüne geçmektir. Amerika devlet kurucuları, muhtemel sakıncaları önleyebilmek için federalizm ve kuvvetler ayrılığını öngörmüşlerdir (Erdoğan, 2004: 206).

Başkanlık sisteminin parlamenter sistem, yarı başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sisteminden farkı en dar anlamıyla yürütme yetkisinin tek başına başkan tarafından kullanılmasıdır (Buran, 2009: 88).

Başkanlık sistemi, uygulandığı ülkelere göre farklılıklar olmasına rağmen üç temel prensip üzerine oturmaktadır. Birincisi; başkan halk tarafından seçilmekte ve yürütmeyi temsil etmektedir. İkincisi, başkanın karşısında yine halk tarafından seçilen yasama organı bulunmaktadır. Yasama ve yürütme organı işlevsel ve yapısal olarak birbirinden ayrılmaktadır. İşlevsel ayrılık, yasamanın “*yasa yapma*”, yürütmenin ise “*hükümet etme*” görevlerini yerine getirmesidir. Yapısal ayrılık ise her iki organın göreve geliş şekilleri ve birbirinden bağımsız hareket etmeleridir. Üçüncü olarak, başkanın yasama karşısında siyasi sorumluluğunun olmaması, ancak cezai sorumluluğunun (impeachment) olması ve bakanların yasama organı dışından başkan tarafından seçilmesidir (Karatepe, 2005: 242; Erdoğan, 2004: 206).

Başkanlık sisteminde kuvvetlerin birbirinin kontrol etmesi, parlamenter sistemden kendisini ayıran özelliklerinden birisidir. Meclisin hükümeti düşürme yetkisinin ve hükümetinde meclisi fesih yetkisinin olmaması, sistemin dinamiklerini ülke menfaatleri doğrultusunda rejimin devam edebilmesi için aralarındaki anlaşmazlıkları çözmeye zorlar.

Başkanlık sisteminde kuvvetlerin ayrı olması birbirinden bağımsız hareket etmesi anlamına gelmemekte, devlet yönetiminde koordinasyonun sağlanması amacıyla birbirlerini bir takım yetkilerle dengelemesi söz konusudur. Başkanlık sisteminde yürütmenin yetkileri sınırlı veya sınırsız olabilir. Sınırlı olan sistemde, yürütmenin gücü bir başka anayasal organ tarafından dengelenirken, sınırsız olan sistemde ise yürütme kontrol edilemeyen veya az kontrol edilebilen yetkilere haizdir ve bu yetkiler zaman içinde fiilen diktatörlüğe dönüşebilir (Heywood, 2007: 482).

Hükümet sistemlerinin temel dinamikleri olan yasama ve yürütme kuvvetinin başkanlık sisteminde ayrı organlar tarafından kullanılması temel ayrımdır. Her iki kuvvetin yetkileri ve

birbirlerini dengeleme mekanizmalarının çeşitliliği ile yetkilerin kullanılmasının bir başka anayasal organ tarafından denetlenebilmesi, sistemin diğer dinamikleri olarak belirtilebilir.

Başkanın üst üste ne kadar ve kim tarafından seçileceği, yüksek mahkeme üyeleri, büyükelçiler, yüksek mevkide bulunan memurlar ile ordunun yüksek rütbedeki komutanlarını atama yetkileri ve bu yetkilerini kullanmadan önce kongrenin onayını alıp almaması, affetme yetkisi, siyasi ve cezai sorumlulukları, meclisleri feshetme yetkisi; başkanlık sisteminde dinamiklerinin birbirleriyle olan ilişkisinin sınırlı veya sınırsız, denetlenebilir veya denetlenemez olduğunu ortaya çıkarır.

Bu dinamikler doğrultusunda çalışma kapsamındaki ülkelerin siyasi sistemleri anayasaları çerçevesinde ele alınmıştır. Her ülkeyi ayrı ayrı inceleyerek ayrıntıları tespit etmek ve sonrasında karşılaştırma yapmak sonuca götürecektir.

3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama ve yürütmenin arasındaki ilişki, başkanlık sisteminin özünü oluşturmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri Anayasası'nın 1. maddesi, yasama gücünü senato ve temsilciler meclisinden oluşan kongreye verirken, yürütme gücünü ise dört yıllık süre için halk tarafından seçilen başkana vermiştir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 1, Böl. 1-3, Ks. 2, Böl. 1). George Washington tarafından başlatılan başkanların en çok iki dönem için seçilme geleneğinin Roosevelt tarafından bozulması üzerine, 1951 yılında gelenek anayasal kural haline getirilmiştir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 1; Eroğul, 2006: 102).

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ordunun başkomutanıdır. Başkan bu yetkisini kullanarak en önemli kararları kendisi almaktadır. En küçük rütbeli subaydan, en yüksek rütbeli subaylara kadar her seviyede atama yapma yetkisine sahiptir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 2; Çam, 2000:107; Kuzu, 2005: 176).

Başkan, senatonun onayını almak şartıyla yabancı ülkelerle antlaşma yapabilme yetkisine sahiptir. Ancak antlaşmaların senatonun üçte ikisi tarafından onaylanması gerekmektedir. Büyükelçileri ve konsolosları, yüksek mahkeme üyelerini ile bütün federal memurları atama ve azletme yetkisine sahiptir. Başkanın yaptığı atamaların senato tarafından onaylanması gerekmektedir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 2; Kuzu, 2005: 176).

Başkanın Birleşik Devletlere karşı işlenmiş suçların cezalarını geri bırakma veya affetme yetkisi bulunmaktadır. Birçok anayasalarda affetme yetkisi yürütme organına verilmemişken, Amerika'da bu yetki başkana verilmiştir. Aslında affetme yetkisi birçok

devlette devletin zirvesinde bulunan cumhurbaşkanı veya devlet başkanına aittir. Ancak söz konusu ülkelerde cumhurbaşkanı veya devlet başkanının yürütme ile doğrudan bağlantısı yoktur. Amerika başkanlık sisteminde, başkan hem yürütmenin başı hem de devletin başı olarak bu yetkiye sahiptir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 2; Gürbüz, 1987: 92; Çam, 2000:107).

Başkanın yasa teklif etme yetkisi bulunmamaktadır. Yasa yapma yetkisi tamamen kongreye aittir. Başkan sadece yasaları uygulama yetkisine sahiptir. Ancak başkan kongreye rapor verir ve mesaj gönderir ve görüş bildirir. Kendine yakın kongre üyeleri vasıtası ile kongrede etkili olmaya çalışır. Olağanüstü durumlarda her iki meclisi veya birini toplantıya çağırma yetkisi bulunmaktadır (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 3; Eroğul, 2006: 106; Kuzu, 2005: 171).

Başkanın kongreye karşı en etkili silahı veto yetkisidir. Bütün yasalar kongreden geçtikten sonra başkanın onayı ile yürürlüğe girmektedir. Başkanın veto ettiği yasa her iki meclis tarafından üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesi halinde yürürlüğe girse de, kongrenin tarafından başkanın vetosuna karşı gelmesi pek sık rastlanan bir uygulama değildir (Çam, 2000: 108).

Başkanın kongreye karşı siyasi sorumluluğu yoktur. Ancak cezai sorumluluğu bulunmaktadır. Suçlama yetkisi (İmpeachment) temsilciler meclisine aittir. Üçte bir çoğunlukla suçlanması durumunda, Federal Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlığında senato tarafından muhakeme edilir. Başkanın suçlanması için vatana ihanet ve irtikâp gibi suçlarla itham edilmesi gerekmektedir (ABD Anayasası, 1787: Ks. 2, Böl. 4; Kuzu, 2005: 175).

Senatonun önemli atamalarda ve uluslararası antlaşmalarda onay yetkisi bulunurken, temsilciler meclisinin ise yasa yapma ve özellikle bütçe yasasını hazırlamada yetkisi bulunmaktadır (Eroğul, 2006: 91).

4. VENEZUELA

Venezuela, 1830 yılında bağımsızlığını İspanya'dan kazandıktan sonra 1945 yılına kadartekçi sistemle (caudillo)¹ yönetilmiştir. 1945-1958 tarihleri arasında askeri diktatörlükle yönetilen Venezuela, 1958 yılından itibaren tek meclisli başkanlık sistemi ile yönetilen federal bir cumhuriyettir (Perez, 2007: 1491; Sagar, 2009: 642).

¹Caudillo: İspanyolca "Başkan, Lider" anlamında.

Venezuela’da tek meclisli yapıya sahip yasama organı bulunmaktadır. Meclis; yasa yapma yetkisi ile anayasa değişiklikleri ile ilgili teklifler sunma, Venezuela ordusunu yurt dışında görevlendirme, bütçe ile sosyal ve ekonomik kalkınma planlarını kabul etme yetkilerine sahiptir (Venezuela Anayasası, 1999: Md. 187; Perez, 2007: 1492).

Yasaların mecliste kabulünden sonra devlet başkanının günlük inceleme süresi bulunmaktadır. İnceleme sonunda yasayı onaylayarak yayımlar veya tekrar görüşülmesi için meclise geri gönderir. Meclis başkanın işaret ettiği maddeleri oy çokluğuyla kabul ederek, onay için tekrar devlet başkanına gönderir ve devlet başkanı beş gün içinde onaylayarak yayımlar (Venezuela Anayasası, 1999: Md. 214).

Yürütme gücü devlet başkanında birleşmektedir. Venezuela Devlet Başkanı halk tarafından altı yıllık süre için seçilmektedir. 2009 yılında yapılan referandumla başkanın en fazla iki kez üst üste seçileceği belirtilmiştir. Başkan; başkan yardımcısı ve kabine üyelerini atama, anayasa ve yasaları uygulama, hükümetin faaliyetlerini yönetme, uluslararası ilişkileri düzenleme, antlaşmaları onaylama yetkilerine sahiptir. Aynı zamanda ordunun başkomutanı olarak yüksek rütbeli subayları atama yetkisi ile cumhuriyet başsavcısı ve büyükelçileri atama yetkisi de bulunmaktadır. Başkanın affetme yetkisinin yanında, meclisi anayasada belirtilen durumlarda feshetme yetkisi bulunmaktadır (Venezuela Anayasası, 1999: Md. 236).

5. BREZİLYA

1822 yılında Portekiz’den bağımsızlığı kazanan Brezilya, 1964 ve 1985 tarihleri arasında askeri yönetimle yönetilmiştir (Rinne, 2007: 163-165).

Brezilya “*Federal Senato ve Meclis*” olmak üzere iki meclisli bir “*Ulusal Kongreye*” sahiptir (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 44-47; Rinne, 2007: 163-165).

Brezilya Ulusal Kongresi; bütçenin hazırlanması, affetme, bakanlıkların kurulması veya kaldırılması, uluslararası antlaşmaları onaylamak, devlet başkanına savaş ilan etme ve barış yapma yetkisi verme, her yıl devlet başkanının sunduğu faaliyet raporlarını inceleme, Sayıştay üyelerinin üçte ikisini seçme yetkilerine sahiptir (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 48-50).

Brezilya Meclisi senatodan ayrı olarak; devlet başkanı, başkan yardımcısı ve bakanların, üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile yargılanmasına izin verme, faaliyet raporunun yasama yılının açılmasını takip eden altmış gün içinde ulusal kongreye verilmemesi durumunda, devlet başkanından isteme yetkilerine sahiptir (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 51).

Brezilya Senatosu ise devlet başkanı, başkan yardımcısı, bakanlar ile deniz, hava ve kara kuvvetleri komutanlarını rüşvet suçlamasıyla yargılanmasına karar verme, anayasada belirtilen yargıçların, başkan tarafından atanan Sayıştay yargıçlarının, eyalet valilerini, cumhuriyet başsavcısının, merkez başkanı ve yöneticilerinin, yüksek dereceli memurların ataması için önceden gizli oyla izin verme yetkileri ile büyükelçilerin ataması için ön izni verme yetkilerine sahiptir (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 52).

Yürütme, halk tarafından seçilen başkan ve başkan yardımcısı ile başkanın belirlediği bakanlar tarafından yerine getirilir. Başkan; anayasada belirtilen durumlarda yasama sürecini başlatma, yasaları veto etme, kongrenin kendisine önceden verdiği yetkileri kullanarak anayasada belirtilen atamaları yapmak, uluslararası ilişkileri düzenleme ve büyükelçileri kabul etme, antlaşmalar imzalama, ülke savunması için kararlar alma, yasama yılını açma, ulusal kongreye hükümet faaliyet ve planlarını gönderme, affetme veya cezaları azaltma, silahlı kuvvetlerin başkomutanlığını yapma, deniz, hava ve kara kuvvetleri komutanlarını atama, bütçe uygulama yasası ile bütçe tekliflerini ulusal kongreye sunma, her yıl önceki yılın hesap raporunu yasama yılının açılmasını müteakip altmış gün içinde ulusal kongreye verme yetkilerine sahiptir. Ayrıca başkanın kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi de bulunmaktadır (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 76-85).

Başkan'ın işlediği genel suçlarla ilgili olarak meclisin üçte iki çoğunluğu ile yasal işlem süreci başlanmasına karar verilir. İrtikap, rüşvet ve zimmet gibi suçlamalar için ise federal senatoda tarafından yargılanmasına karar verilir ve yargılama federal yüksek mahkemede yapılır (Brezilya Anayasası, 1988: Md. 51, 52, 86, 102).

6. ARJANTİN

Arjantin bir özerk federal bölge, yirmi üç il ve bir ulusal bölgeden oluşan federal özelliklerle yumuşatılan bir cumhuriyettir. Her ilin kendi seçtiği valisi ve meclisi bulunmaktadır. Arjantin'de yasama gücü “*Temsilciler Meclisi ve Senato*” olmak üzere iki meclisli olan “*Kongre*” tarafından kullanılmaktadır (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 44, 50, 54, 56; Szajkowski, 2005: 24; Korzeniewicz and Vacs 2007: 37).

Yasama kongrenin her iki kanadının yetkileri arasında olmasına rağmen, kanun teklifleri yürütme tarafından da verilmektedir. Kongrenin bir kanadı tarafından kabul edilen bir yasa diğer kanadın onayı alınmak üzere gönderilir. Yasa, kabul edilmesiyle birlikte yürütmenin onayını almak üzere ulusal yürütme gücüne gönderilir. Yürütme gücünün onayı

ile yasa kabul edilmiş olur. Herhangi bir yasa on gün içinde geri dönmezse kabul edilmiş sayılır. Bir yasa kısmen kabul edilmediği takdirde, yasanın geri kalan kısmı da onaylanmamış sayılır. Eğer veto edilmemiş bölüm yasanın özüne dokunmuyorsa yayınlanabilir. Kısmen veya tamamen kabul edilmemiş yasa, kongrede hazırlandığı kanada tekrar gönderilir. Yasa üçte iki çoğunlukla tekrar kabul edilirse, gözden geçirilmek üzere kongrenin diğer kanadına gönderilir. Her iki kanadın tekrar kabul etmesiyle birlikte yasa yürütme gücüne gönderilir ve yayınlanır (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 77-84).

Yasamanın ulusal bütçe hazırlama yetkisinin yanında, yürütmeye savaş ilan etme veya barış yapma, savaş ve barışta ordu kurma, ülke içinde yabancı ordu bulundurma veya ulusal ordunun ülke dışında görevlendirilme izni verme yetkileri de bulunmaktadır (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 75).

Temsilciler meclisi senatodan önce başkan, başkan yardımcısı, bakanlar kurulu başkanı, bakanları ve yüksek mahkeme başkanını görevleri ile ilgili suçlar ile diğer iddialarla ilgili olarak üçte iki çoğunlukla suçlama yetkisine sahiptir (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 53). Temsilciler meclisinin suçlamayı kabul etmesiyle birlikte senato tarafından yargılama yapılır. Senato üyeleri yargılama amacıyla toplanmadan önce yemin ederler. Devlet başkanının yargılaması yapılırken senatoya yüksek mahkeme başkanı başkanlık yapar (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 59).

Yürütme gücü devlet başkanında birleşmektedir. Devlet başkanı dört yıllık süre için doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Art arda iki kez seçilme hakkı bulunmaktadır (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 87, 90, 94).

Devlet başkanı yasaların özünü değiştirmeden uygulama ve direktifler verme yetkisine sahiptir. Ayrıca senatonun üçte ikisinin kabulü ile yüksek mahkeme başkanı ile hakimler konseyinin belirlediği üç aday arasından diğer federal mahkeme hakimlerinin atamasını yapar. Temsilciler meclisi tarafından suç isnat edilenler hariç olmak üzere affetme yetkisini kullanır. Senatonun onayı ile büyükelçileri atama veya geri çağırma, bakanlar kurulu başkanını ve bakanlar ile anayasada belirtilen diğer memurların atamasını yapar. Kongreye yıllık faaliyet raporu sunar, uluslararası antlaşmaları imzalar, silahlı kuvvetlerin başkomutanı sıfatı ile yüksek derecedeki subayların atamasını yapar, ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda teşkilatlanmasını yapar ve kontrol eder, kongreden aldığı yetki ile savaş ilan eder. İç

karışıklıkların olması durumunda senatonun onayı ile sıkıyönetim ilan etme yetkisi bulunmaktadır (Arjantin Anayasası, 1994: Md. 99; KorzeniewiczandVacs 2007: 36).

7. MEKSİKA

Meksika 1917 Anayasasına göre 31 eyalet ve bir federal bölgeden meydana gelen iki meclisli federal bir cumhuriyettir (Meksika Anayasası, 2005: Md. 50; Story, 2007: 883-884).

Meksika Anayasası yasama yetkisini kongreye verirken, yasa teklif yetkisini ise devlet başkanı, kongreüyeleri ve eyalet meclislerine vermiştir. Meclisler tarafından hazırlanan yasalar görüşülmek üzere kongrenin diğer kanadına gönderilir. Diğer meclis tarafından da kabul edilmesiyle birlikte onaylanması ve yayınlanması için devlet başkanına gönderilir. Devlet başkanı on iş günü içinde yasayı inceleyerek onaylar ya da kısmen veya tamamen veto ederek geri gönderir. Hazırlayan meclisin toplam üyesinin üçte iki çoğunluğu ile tekrar kabul edilirse, gözden geçirilmek üzere diğer meclise gönderilir. Diğer mecliste aynı çoğunlukla kabul edilirse tasarı yasalâşır ve devlet başkanına yayınlanmak üzere gönderilir (Meksika Anayasası, 2005: Md. 71,72).

Temsilciler meclisinin yetkileri arasında; memurları görevleri ile ilgili olarak senatodan önce suçlama ile diğer suçlarından dolayı dava açıp açmamak hakkında kendi bünyesinde karar vermek için büyük jüri oluşturma yetkileri bulunmaktadır.Senato ise devlet başkanının yapacağı işlemlerin birçoğuna önceden izin verme yetkisini elde bulundurmaktadır. Ayrıca memurların görevlerinden dolayı suçlanmasıyla ilgili olarak kendi bünyesinde jüri oluşturmak ve dava açılıp açılmamasına karar verme yetkisi bulunmaktadır (Meksika Anayasası, 2005: Md. 74, 76).

Yürütme yetkisi altı yıllık süre için seçilen devlet başkanında birleşmektedir. Devlet başkanının veto yetkisi bulunmaktadır. Federal bölge yüksek mahkeme başkanını, federal yargıçları, cumhuriyet başsavcısını, valileri atama ve alma yetkileri ile maliyenin yüksek memurları ve diplomatik personeli görevden alma yetkisini anayasa ve kanunlar çerçevesinde uygulamaktadır. Ancak kabine bakanlarını, büyükelçileri, ordunun yüksek rütbeli subaylarınısenatonun onayı ile göreve atama ve alma yetkilerine sahiptir. Devlet başkanı ordunun yüksek rütbeli subayları ile ilgili olarak senatonun onayı ile işlem yaparken, diğer subayları göreve atama ve alma işlemlerini kanunlar çerçevesinde senatonun onayını almadan yapabilmektedir. Önceden kongreden izin almak koşuluyla savaş ilan etme, uluslararası

ilişkileri düzenleme, affetme yetkileri de bulunmaktadır(Meksika Anayasası, 2005: Md. 89;Story, 2007: 883).

Devlet başkanı sadece vatana ihanetten dolayı ve genel suçlardan dolayı yargılanır. Eğer suç genel bir hükmü ihtiva ediyorsa temsilciler meclisi büyük jüri görevi yaparak, suçlamaya yer olup olmadığı hakkında toplam üyesinin nitelikli çoğunluğu ile karar verir. Eğer oylamada suçlu bulunursa geçici olarak görevden alınır ve mahkemeye bildirilir. Resmi görevinden dolayı ise senato tarafından yargılanıp yargılanmayacağına üçte iki çoğunlukla karar verilir(Meksika Anayasası, 2005: Md. 109-, 111).

Devlet başkanı temsilciler meclisinden; yüksek mahkeme üyeleri, bölge yargıçları, bölgelerin yüksek mahkeme üyeleri hakkında kötü yönetimden dolayı görevlerinden alınmasını talep edebilir. Bu durumda önce temsilciler meclisi sonrada senato tarafından nitelikli çoğunlukla karar verilir ve suçlanan kişi derhal görevinden uzaklaştırılır (Meksika Anayasası, 2005: Md. 111).

8. DEMOKRATİK ÖLÇÜTLER

Demokratik hedefler ve ölçütler hakkında özellikle 20. yüzyıldan itibaren birçok bilimsel araştırma yapılmıştır. Bunların bazılarında ekonomik ölçütler ele alınırken, bazılarında ise özgürlükler ve siyasal değerler üzerinden incelemeler yapılmıştır (Gökçe, 2011: 38).

Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl, demokratik sürecin ölçütlerini; “*Etkin Katılım*”, “*Oy Kullanma Eşitliği*”, “*Bilinçli Anlayış*”, “*Gündemin Kontrolü*” ve “*Yetişkinlerin Dahil Olması*” şeklinde belirlemiştir (Dahl, 2001: 39).

Lipset; “*Servet*”, “*Sanayileşme*”, “*Şehirleşme*” ve “*Eğitim*” gibi ekonomik verilerle ülkelerin demokratiklik seviyelerini değerlendirmiştir (Lipset, 1986: 30).

Lipson ise demokratiklik ölçüsü olarak yönetimin icrasına ve denetimine katılanlara adil ve eşitlikçi bir yaklaşımı almıştır. Demokratik devlette otoritenin kaynağı, kendilerini yönetenleri ve temsil edenleri etkili bir hesap verme araçları ile denetleyen ve bu güce sahip olan yönetilenlerin, sürece eşit ve özgür şekilde katılmasıdır (Lipson, 1997: 388).

Demokratik olma ölçütlerini belirttikten sonra devletlerin demokratik olup olmadığı özellikle 1980 sonrasında ve 1990’lı yıllarda Dahl’dan hareket eden birçok bilim adamı, uluslararası alanda demokrasi ölçümü yapmıştır. Bollen, Vanhanen, Coppedge/Reinicke, Gastil, Gurr, ve diğerleri, İnkeles, Lipset, Hadeneus, Beetham tarafından yapılan araştırmalar

ve 1941 yılında kurulan “Freedomhouse” isimli bir araştırma merkezi tarafından düzenli olarak yapılan çalışmalar ülkelerin demokratikliği hakkında bilgi vermektedir (Schmidt, 2002: 263).

Freedomhouse’un siyasal ve medeni haklar temelinde yaptığı ölçümler sonucunda yayınladığı 2011 yılı verilerine göre oluşturulan çizelgede, Amerika Birleşik Devletleri en demokratik devlet olarak görülmektedir. Venezuela ve Meksika ise kısmen demokratik ülke olarak son iki sırada yer alırken, Meksika siyasal ve medeni hakların kullanılması açısından aldığı değerle Venezuela’nın önünde yer almıştır. Çizelgede “1” rakamı en yüksek demokratiklik değerini verirken, “7” rakamı en düşük demokratiklik değerini vermektedir.

Çizelge: Başkanlık Sistemini Uygulayan Çalışma Kapsamındaki Ülkelerin Demokratiklik Değerleri (Freedomhouse: 2011).

	Demokratiklik Durumu	Siyasi ve medeni haklar açısından aldığı değer
Amerika Birleşik Devletleri	Demokratik	1
Brezilya	Demokratik	2
Arjantin	Demokratik	2
Meksika	Kısmen Demokratik	3
Venezuela	Kısmen Demokratik	5

9. SİSTEMİNİN DİNAMİKLERİNİN UYGULAMA ALANINDA ANALİZİ

Sistemin dinamiklerinin temeli olan yasama ve yürütme kuvvetinin ayrı organlar tarafından yerine getirilmesi konusu anayasal anlamda düzenlenmiş olmasına rağmen, Arjantin ve Meksika’da yürütme yasa teklifleri sunma yetkisine sahiptir. Yürütmenin yasa teklif etme yetkisine sahip olması, yasamayı yürütme ekseninde hareket etmeye zorlayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela ve Brezilya’da yürütmenin doğrudan yasa teklif etme yetkisi olmasa da, başkanlar parlamentoda kendilerine yakın kişiler aracılığıyla yasa teklifinde bulunabilmektedir. Bu ülkelerde yasama ve yürütme ayrı bir kuvvet olmalarına rağmen, başkanın mensup olduğu siyasal partinin parlamentoda çoğunluğa sahip olması durumunda, yasaların kabul edilmesi anlamında bir sorunyaşanmayacaktır.

Ancak yürütmenin parlamentoda çoğunluğa sahip olduğu durumlarda, Arjantin ve Meksika’da yasamayı yürütmeden ayrı kuvvet olarak kabul etmek mümkün değildir. Yürütmenin yasa teklif etmesi ile birlikte parlamentoda çoğunluğu elinde bulundurması, istenilen yasaların denetimsiz olarak kabul edilmesi anlamına gelecektir. Bu başkanlık sisteminin özünü teşkil eden kuvvetler arasındaki denge ve kontrol mekanizmasının işlemediğini engelleyici bir durumdur. Yürütmenin yasa teklif etme yetkisinin olmaması

durumunda daha öncede belirtildiği gibi başkanlar kendilerine yakın olan parlamenterler tarafından yasama sürecine dahil olurlar. Partisinin parlamentoda çoğunluğu elinde bulundurması durumunda yürütme istediği yasaları çıkarabilir. Ancak yasama sürecinde yasa tekliflerinin parlamentonun her iki kanadından geçmesi zorunluluğunun olması başkanı zor durumda bırakabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde temsilciler meclisinin görev süresinin iki yıl, başkanın görev süresinin ise dört yıl olduğu düşünüldüğünde, başkan görev süresi içinde iki farklı meclisle çalışacaktır. Bu farklılığın meclisteki sandalyelerin partilere göre dağılımında kendisini göstermesi muhtemeldir. Yine Venezuela'da da meclis beşer yıllık süre için seçilirken, başkan altı yıl görev yapacak şekilde seçilmektedir. Başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayıran ve sistemin yürütmenin yetkilerinin sınırlı olup olmadığı hakkında bilgi verecek bir diğer etken ise kuvvetlerin birbirini fesih yetkisinin olup olmamasıdır. Kuvvetlerden birisinde fesih yetkisinin olması diğeri üzerinde baskı unsurunun oluşmasına neden olacaktır. Baskı unsurunun bulunması ise ilgili kuvvetin işlevlerini hukuka uygun olarak yerine getirmesini engelleyecektir. Fesih yetkisinin tek taraflı olarak yasama kuvvetinde olduğu düşünüldüğünde, yürütme yasamanın önceliklerine göre hareket edecektir. Yürütmenin mecliste çoğunluğu elinde bulundurması durumunda herhangi bir sorun olmayacaktır. Ancak yürütme mecliste azınlık durumunda ise yasama yürütme üzerinde sürekli olarak bir gölge gibi duracaktır. Fesih yetkisinin tek taraflı olarak yürütmenin yetkisinde olduğu düşünüldüğünde, yürütme meclisin kendi istediği yönde hareket etmemesi durumunda fesih yetkisini kullanma yoluna gidebilecektir. Fesih yetkisi sadece Venezuela'da yürütmeye verilmiştir.

Kuvvetlerin işlemlerinin bir başka anayasal organ tarafından denetlenmesinde ve yürütmenin hegemonyasını sınırlayacak bir düzenleme olarak kabul edilebilecek olan en önemli gösterge, devletin üst kademelerinde görev alacak olan memurların, yargıçların, ordu komutanlarının ve dışişleri mensuplarının başkan tarafından yapılan atama işleminin bir başka anayasal organ tarafından denetlenmesidir. Başkanın hiçbir denetim olmaksızın yapacağı atamalar tamamen sınırsız yetkiye girer ve başkan zaman içinde bu yetkiyi kötüye kullanabilir. Dolayısıyla başkanın atama işlemlerinin denetimden geçmesi demokratik sistemin sağlıklı işleminde önemli bir işlevdir. Bu işlevi kim yerine getirecek ve ne zaman yapacak sorusu konunun devamında akla gelmektedir. Birincisinde bağımsız yüksek yargı veya yasama kuvveti anayasal organ olarak gözükmektedir. Bağımsız yüksek yargının başkan

ve üyelerinin atama ile göreve geldiği düşünüldüğünde ve özellikle devlet başkanı tarafından ataması yapılan yüksek yargı başkanve üyelerinin tarafsız hareket edip etmemesi ile ilgili olarak sorular ön plana çıkmaktadır. Bu soruların yaratacağı olumsuzlukların yaşanmaması için, gücünü halktan alan yürütmeye karşı onun işlemlerini denetleyecek kuvvetin yine gücünü halktan alması gerekmektedir. Yasama kuvvetinin yürütme gibi gücünü halktan alması, yürütmenin işlemlerini sınırlandıracak ve denetleyecek gücü kendinde görmesine neden olacak en önemli etkidir. Yasama bu denetimi ne zaman yapacak sorusuna iki yanıt verilebilir ve uygulamada da - alt kısımları olsa da- esas olarak iki yöntem mevcuttur. İlk olarak devlet başkanı parlamentodan yetki alarak atamaları yapar, ikinci olarak da atama işlemini parlamentonun onayına sunar. Birincisinde yetki alınmıştır ve içi boştur. Devlet başkanı aldığı yetki çerçevesinde istediği isimlerin ataması yapabilir. Bu uygulamada devlet başkanının işleminin denetimi söz konusu değildir. Parlamento önceden atama yetkisini biçimsel olarak vererek denetim yetkisini kaybetmiştir. Brezilya’da kuvvet komutanlarının atamaları devlet başkanı tarafından yapılırken, diğer atamalar için senato tarafından önceden izin verilmektedir. İkinci yöntemde ise yasama kuvveti denetim görevini yerine getirerek, yürütmeden isimlerin değiştirilmesini isteyebilir. Parlamentonun değiştirme isteğiyle karşılaşmamak için yürütme tarafından daha titiz davranılarak atanacak isimler belirlenir. İkinci yöntemin tam uygulaması Amerika Birleşik Devletleri’nde görülmektedir.

Her iki yöntemle birlikte farklı uygulamalar da mevcuttur. Meksika’da olduğu gibidevlet başkanı; kabine bakanlarını, büyükelçileri, ordunun yüksek rütbeli subaylarını senatonun onayı ile göreve atama ve alma işlemlerini gerçekleştirirken, yargı mensupları ve diğer yüksek dereceli memurlar için izin almadan işlem yapabilmektedir.

Arjantin ise senatonun üçte ikisinin kabulü ile yüksek mahkeme başkanı ile hakimler konseyinin belirlediği üç aday arasından diğer federal mahkeme hakimlerinin atamasını yaparken, anayasada belirtilen diğer yüksek dereceli memurların atamasını senatonun onayına sunmaktadır.

Venezuela’da başkanın önceden izin almaksızın ve sonrasında parlamentonun onayına sunmadan atama yetkisi abartılı bir uygulama olarak demokratik hakların zaman içinde kısıtlanmasına doğru atılan adımların başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Başkanlık sisteminde incelenmesi gereken diğer konular ise yasamanın işlemlerine karşı yürütmenin veto yetkisi ile devlet başkanının cezai ve siyasi sorumluluğudur. Veto yetkisi ve veto sonrasında işleyen süreç ülkelerin anayasalarında çeşitli şekillerde düzenlenmiştir.

Devlet başkanının cezai ve siyasi sorumluluğu yine ülkelerin anayasalarında çeşitli şekillerde düzenlenmiştir. Yasama organı tarafından başkanın yargılanmasına nitelikli çoğunlukla karar verilmesinden sonra yargılamanın yüksek yargı tarafından yapılması, Amerika Birleşik Devletleri ve Arjantin hariç diğer ülkelerde kural haline getirilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Arjantin’de ise devlet başkanının yargılanması senato tarafından yapılmakta ve yargılama yapılırken senatoya yüksek mahkeme başkanı başkanlık yapmaktadır. Benzer uygulama Brezilya’da da mevcuttur. Yasama kuvvetinin devlet başkanını yargılaması kuvvetlerin birbirini denetlemesinin ötesinde birbirinin üzerinde hegemonya kurmasına neden olacaktır. Parlamentoda nitelikli çoğunluğa sahip olmayan bir devlet başkanının suçlamayı yapan ve yargılanmasına izin veren organ tarafından yargılanması, onun önceden cezalandırılması anlamına gelecektir.

10. SONUÇ

Başkanlık sisteminin hayat bulduğu Amerika kıtasında, sistemin esasında fazla değişiklik olmadan farklı uygulamalar mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri’nde kuvvetlerin kendi yetkileri çerçevesinde hareket etmesiyle sistem sorunsuz bir şekilde işlemektedir. Diğer ülkelerde de sistem işlemektedir. Ancak kuvvetlere verilen yetkiler ve uygulamalar sistemin farklılıklarını göstermektedir.

Başkanlık sisteminin en önemli dinamikleri olarak görülen yasama yetkisi, fesih yetkisi, yüksek dereceli memurların atanması yetkisi, veto yetkisi açısından, çalışma kapsamına alınan ülkelere Amerika Birleşik Devletleri demokratik bir çizgide hareket etmektedir.

Fesih yetkisi ve yüksek dereceli memurları doğrudan atama yetkisine sahip olan, yasama yetkisinin olmamasına rağmen kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bulunan devlet başkanına sahip olan Venezuela’da başkanlık sisteminin demokratik olarak işlediği söylenemez.

Meksika ve Arjantin yürütme kuvvetlerinin yasa teklif etme yetkisinin olması, bir kısım atamaların devlet başkanı tarafından yapılması, bir kısmının ise senatonun onayına sunulması, en önemli yetkilerden olan fesih yetkisinin olmaması bu ülkelerde sistemin Venezuela’ya göre daha demokratik işlediğini göstermektedir.

Brezilya ise sadece atamalarda devlet başkanına önceden izin vererek, yasamın denetim yetkisini kısıtlamıştır. Diğer dinamikleri açısından Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan sistem ile benzer özelliklere sahiptir.

Başkanlık sistemini uygulayan Amerika Birleşik Devletleri, Venezuela, Arjantin, Brezilya ve Meksika’da farklı anayasal düzenlemeler görülmektedir. Bu farklılıklar ülkelerin demokratikliği hakkında bilgi vermektedir. Sistemin dinamiklerinin birbirleriyle olan ilişkisi açısından en demokratik işleyişin Amerika Birleşik Devletleri’nde olduğu görülmektedir. ABD’den sonra Brezilya, Arjantin ve Meksika gelmekte ve son sırada ise Venezuela bulunmaktadır.

Sonuç olarak, başkanlık sisteminin dinamiklerinin birbiri ile olan ilişkisinin incelenmesi sonucunda ülkeler hakkında elde edilen demokratiklik değerleri ile siyasal ve medeni hakların uygulaması bakımından yapılan ölçümlerle elde edilen değerler birbiri ile örtüşmektedir.

KAYNAKÇA

ABD Anayasası (1787), “Constitutionforthe United States of America”,
http://constitution.org/constit_.htm,Erişim Tarihi: 19.06.2011.

Arjantin Anayasası (1994), “Constitution of TheArgentineNation”,
http://www.argentina.gov.ar/argentina/portal/documentos/constitucion_ingles.pdf,Erişim Tarihi: 19.06.2011.

Brezilya Anayasası (1988), “Constitution of TheFederativeRepublic of Brazil”
<http://www.v-brazil.com/government/laws/preamble.html>, (20.06.2011)

Buran, Hasan (2009), “ Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi veİdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, s. 88.

Dahl, Robert A. (2001), *Demokrasi Üstüne*, (Çev: B. Kadioğlu), Phoenix Yayınevi, Ankara.

Çam, Esat (2000), *Çağdaş Devlet Sistemleri*, Der Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, Mustafa (2004),*Anayasal Demokrasi*,Siyasal Kitabevi, Ankara.

Eroğul, Cem (2006), *Çağdaş Devlet Düzenleri*, Kırilangıç Yayınevi, Ankara.

Freedomhouse (2011), “Freedom in The World 2011”,
http://www.freedomhouse.org/images/File/fiw/FIW_2011_Booklet.pdf,
Erişim Tarihi: 20.07.2011.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Gökçe Ali Fuat (2011), İktidar Olmuş Siyasal Partilerde Yönetim, Liderlik ve Lider Değişimi (II. Dünya Savaşı Sonrası G-8 Ülkelerine Türkiye), Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Göze, Ayferi (2007), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Gürbüz, Yaşar (1987), *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Heywood, Andrew (2007), *Siyaset*, Buğra Kalkan (Ed.), Adres Yayınları, Ankara.

Karatepe, Selma (2005), “Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” Adnan Küçük vd. (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Hayat, I. Cilt*, Aktüel Yayınları, İstanbul, s.241-261.

Korzeniewicz Roberto Patricio and Aldo Vacs (2007), “Republic of Argentina” Neil Schlader and Jayne Weisblatt (Ed.), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, An Imprint of Infobase Publishing, New York, s. 35-45.

Kuzu, Burhan (2005), “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”, Adnan Küçük vd. (Ed.), *Türkiye’de Siyasal Hayat I. Cilt*, Aktüel Yayınları, İstanbul, 167-241.

Lipset, M. Seymour (1986), *Siyasal İnsan*, (Çev: Mete Tunçay), Teori Yayınları, Ankara.

Lipson, Leslie (1997), *Siyasetin Temel Sorunları*, (Çev: Fügen Yavuz), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Meksika Anayasası (2005), “Constitution of Mexico”,
http://www.oas.org/juridico/MLA/en/mex/en_mex-int-text-const.pdf, Erişim Tarihi: 21.06.2011.

Perez, Orlando J. (2007), “Bolivarian Republic of Venezuela”, Neil Schlader and Jayne Weisblatt (Ed.), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, An Imprint of Infobase Publishing, New York, s. 1489-1499.

Rinne, Jeffer J. (2007), “Federative Republic of Brazil” Neil Schlader and Jayne Weisblatt (Ed.), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, An Imprint of Infobase Publishing, New York, s. 164-179.

Sagar, D.J. (2009), *Political Parties of The World, 7 Th. Edition*, John Harper Publishing, London.

Schmidt Manfred G. (2002), *Demokrasi Kuramları*, (Çev: M.E. Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara.

Story, Dale (2007), “United Mexican States” Neil Schlader and Jayne Weisblatt (Ed.), *World Encyclopedia of Political System and Parties, Fourth Edition*, An Imprint of Infobase Publishing, New York, s. 881-894.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 30 Mayıs – Haziran 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Szajkowski, Bogdan (2005), *Political Parties of The World, 6 ThEdition*, John Harper Publishing, London.

Venezuela Anayasası (1999), “Constitution of theBolivarianRepublic of Venezuela”,
<http://venezuelanalysis.com/constitution/>, Erişim Tarihi: 20.06.2011.